

Kolokacije u pismenim zadacima

U ovom radu je razmatran broj, učestalost pojavljivanja i struktura kolokacija u zavisnosti od uzrasta dece na materijalu pismenih zadataka učenika osnovne škole (trećeg i četvrtog razreda, odnosno sedmog i osmog). Očekivano je bilo da će se broj i učestalost slabih kolokacija u višim razredima smanjivati, kao i da ima razlike u njihovoj strukturi u zavisnosti od uzrasta, što je i dokazano. Međutim, značajnije razlike su uočene tek pri analizi kolokacija u zavisnosti od teme – dakle, prema ovom istraživanju, izbor teme uslovljava pojavu i korišćenje kolokacija bez obzira na uzrast.

Uvod

Kolokaciju kao termin prvi put u lingvistiku uvodi Džon R. Firt 1958. godine i još uvek postoje neslaganja kod različitih autora oko njegovog tumačenja. Vrlo često se definicije kolokacije fokusiraju na tendenciju njenog prelaska u neki ustaljeni izraz (klišé) ili frazu (idiom). Prema Vuksanoviću (1997:138) kolokacija je nastala u realizaciji polisemije reči i predstavlja leksikološko–frazeološki uslovljenu vezu reči u govoru i pisanju. Kristal kaže da kolokacija u stvari predstavlja redovno, istovremeno javljanje pojedinačnih leksičkih jedinica (1988: 120), ili, da je to tendencija leksema da se sintagmatski organizuju. Razlikuju se od “slobodnih asocijacija” jer je kod njih moguće govoriti o psihičkom povezivanju, a ne o vezi leksema važećoj za sve govornike jednog jezičkog područja (Kristal 1995: 105).

Najopštija definicija kolokacije, koje smo se pridržavali pri analizi materijala, jeste da je kolokacija u suštini kombinacija reči koja nastaje kada se dve ili više reči često koriste zajedno, a njihov spoj je

prihvatljiv za govornike istog jezika (www.dictionary.cambridge.org). Takođe smo prihvatili podelu na čvrste (zamrznute) i slabe, kao i to da kolokanti slabih kolokacija mogu stajati uz veliki broj drugih reči istog jezika (Bogatz 1997).

Ovo istraživanje je rađeno pod pretpostavkom da se vokabular đaka povećava i bogati sa uzrastom i da će se tako broj i učestalost slabih kolokacija smanjivati. Poređenje je vršeno između trećeg i četvrtog i sedmog i osmog razreda. Građa je prikupljena iz 27 vežbanki trećeg, 24 vežbanke četvrtog razreda, 31 sedmog i 27 vežbanki osmog razreda učenika osnovne škole “Filip Kljajić Fića” u Beogradu. Pismeni zadaci rađeni su školske 2002/03. godine. Korišćena su oba pismena zadatka trećeg i po dva pismena zadatka učenika četvrtog, sedmog i osmog razreda. Izvršena je sintaksička analiza kolokacija koje su se ponovile u okviru jednog ili više radova. Sintagme su posmatrane prema vrsti da bi se razmotrilo da li postoje razlike u složenosti njihove strukture, odnosno u broju konstituentata sintagme, kao i u vrsti sintagmi i njihovim zavisnim konstituentima.

U radu nisu analizirane kolokacije sa glagolima hteti i biti pošto su to lekseme u širokoj upotrebi i nemaju predvidive kolokate (Kristal 1995: 105), niti one sa predlozima i zamenicama zato što nemaju određive kolokacione restrikcije (Kristal 1988: 120). Tako ni reči koje kolociraju sa njima nisu uvrštene u tabelu, iako je nužno istaći učestalu upotrebu identičnih prisojnih zamenica sa određenim rečima, kao što je u trećem razredu sintagma *moja mama*.

Pored navedenih analiza, posmatrana je povezanost pojavljivanja i ponavljanja kolokacija sa zadatom temom pismenog zadatka.

Ukupan broj kolokacija upotrebljenih u sastavi na nivou odeljenja u svim razredima iznosi četrdeset dva (trideset devet imenskih sintagmi, dve glagolske i jedna priloška).

Lidija Pejčinović (1986), Beograd, Požeška 148/41, učenica 2. razreda Treće beogradske gimnazije

Analiza

Kolokacija u zavisnosti od strukture sintagme

Na ispitivanom materijalu se pokazalo da učenici u svim razredima koriste isključivo dvosložne kolokacije. To su najvećim delom imeničke sintagme.

1. Imeničke sintagme

Ima ih ukupno trideset i devet, i to petnaest u trećem: *posetio sam* (4), *jedan član moje porodice* (10), *proleće na livadi* (1), deset u četvrtom: *ples pahuljica* (9), *ispričaću vam nešto zanimljivo* (1), osam u sedmom: *stranica iz mog dnevnika* (2), *lik iz pokosovskog ciklusa* (5), *neočekivani susret* (1) i šest u osmom razredu: *radost i tuga rastanka* (6). U tabeli 1 dat je pregled ukupnog broja različitih kolokacija (sintagmi) na nivou razreda. Ovde nije uzet u obzir

broj ponavljanja svake kolokacije. Za svaki razred dat je ukupan broj različitih kolokacija, broj kolokacija koje se sastoje od dve imenice i broj kolokacija koje se sastoje od prideva i imenice. Kolokacije čiji su sintagmatski članovi imenica + pridev podeljene su i dalje, na osnovu vrste prideva koji ulaze u njihov sastav (u zavisnosti od toga da li je pridev opisni, prisvojni ili gradivni).

Dobijeni podaci idu u prilog početnoj pretpostavci da se korišćenje kolokacija sa uzrastom smanjuje, ali ova razlika nije velika. Značajnija razlika pokazala se tek prilikom razmatranja veze pojavljivanja kolokacija i teme zadatka.

Reč koja je zavisni kolokant (zavisni konstituent) je u većini slučajeva pridev, i to obično opisni (što se može videti iz tabele 1). U tabeli 2 su dati najčešće ponovljeni primeri u određenim kategorijama – koje su iste i u tabeli 1, kao i njihov broj ponavljanja u različitim sastavima, sistematizovan po razredima.

Tabela 1. Pregled broja kolokacija koje su po strukturi imeničke sintagme i ponovljene su dva ili više puta, dat po razredima

Razred	Imeničke sintagme				ukupno
	imenica + imenica	imenica + pridev			
		opisni	prisvojni	gradivni	
Treći	5	8	2	/	15
Četvrti	2	5	/	2	10
Sedmi	2	5	1	/	8
Osmi	/	5	1	/	6

Tabela 2. Pregled najčešće ponovljenih kolokacija i broj njihovih ponavljanja, dat prema vrsti članova sintagme i prema razredima

Razred	Imeničke sintagme				
	imenica + imenica	imenica + pridev			
		opisni	prisvojni	gradivni	
Treći	broj sobe – 3 planina Javor – 7	smeđa kosa – 5	domaći zadatak – 4	/	
Četvrti	ples pahuljica – 6	skraćeni časovi – 3	/	ledena kiša – 3	
Sedmi	vojvoda Prijezda – 9	britka sablja – 3	turski car – 5	/	
Osmi	/	osnovna škola – 8	školska godina – 2	/	

2. Glagolske i priloške sintagme

Glagolske i priloške sintagme javljaju se isključivo u trećem razredu: glagolske dva puta: *mnogo voli* (5), *najviše voli* (2), a priloške samo jedanput: *veoma lepo* (2). Stoga se može zaključiti da odsustvo ovih sintagmi u kasnijim razredima ima veze sa bogaćenjem rečnika i slobodom u kombinovanju reči (na pisanom tekstu), pa se učenici manje služe tipiziranim strukturama. Prilozi koji u trećem razredu figuriraju su isključivo prilozi za količinu (*veoma, najviše*) i upotrebljeni su uz glagol *voleti*.

Učestalost kolokacije u zavisnosti od teme

U trećem razredu većina đaka nema toliko bogat rečnik da bi mogla da izbegne ponavljanje u okviru teme kao što je **Jedan član moje porodice**, a postavlja se pitanje da li je na datom uzrastu, pri obradi ove teme, moguće izbeći kombinovanje određenih prideva sa imenicama kao što su *boja kose, krupne oči, nežne ruke*. Očekivano je da će ponavljanja biti ne samo u sastavu jednog, već i u sastavima više učenika istog odeljenja jer tema iziskuje neka utvrđena pravila i nameće ponavljanje određenih sintagmi pri opisivanju koje govornik jednog jezika teško može izbeći. U četvrtom razredu, ukoliko je potrebno odgovoriti na sličnu temu, ponavljanja su gotovo neizbežna, ali ukoliko se odgovara na temu kao što je **Divio sam se tom postupku** nisu obavezna, jer nema određenih okvira u kojima se učenik mora kretati pri odgovaranju na temu.

Uočeno je da od sedmog razreda pojedine teme nisu u tolikoj meri asocijativne kao u trećem i četvrtom razredu (**Pogled sa mog prozora** – sedmi razred, **O čemu budan sanjam** – osmi razred), odnosno svaki prosečan učenik uspeo je da obradi temu ne ponavljajući sintagme u svom zadatku, a do ponavljanja nije došlo ni na odeljenskom nivou. U prilog ovome ide i činjenica da se u trećem razredu javlja najviše identičnih rečenica ponovljenih na nivou odeljenja – tri rečenice, i to na temu **Proleće u parku (na livadi, u šumi, u mojoj ulici)**, gde je *stiglo je proleće* ponovljeno tri puta. U četvrtom razredu broj ponovljenih rečenica sveden je na dve, dok u sedmom nema ponovljenih rečeničnih konstrukcija. U osmom razredu se može reći da je ponavljanje rečenice: *ići svojim putem*, koja se može svrstati i u frazeologizam, donekl opravdano, jer odgovara temi **Radost i tuga rastanka**. Sve ovo govori o sugesti-

vnosti teme, odnosno o suženim mogućnostima učenika prilikom pismenog izražavanja.

Zanimljivo je da se ista tema daje u četvrtom i u osmom razredu – **Divio sam se tom postupku**, i da u oba slučaja pri odgovoru na ovu temu nema ponovljenih sintagmi. Uočeno je da zadate teme uslovljavaju korišćenje o ponavljanje izvesnih kolokacija.

Tako u trećem razredu na temu **Posetio sam** veliki broj učenika piše o ekskurziji, što uslovljava ponavljanje kolokacije *planina Javor*, u čak sedam radova, a *hotel "Javor"* u četiri. U sastavima na temu **Jedan član moje porodice**, uz imenice *kosa* i *oči* kolocira samo opisni pridev, i to čak u pet radova: *smeđa kosa, braon oči*.

U četvrtom razredu pri obradi teme **Ples pahuljica/A šta može zima meni?** ponovljeno je deset puta *Sneško Belić*, odnosno osam puta *prvi sneg*.

Sedmi razred je imao temu **Prostorija u kojoj najradije boravim** i u okviru nje u samom zadatku ponavlja se konstrukcija data u naslovu. U sastavima pisanim na temu **Neočekivan susret** jedino se dva puta sreće *iznenadan susret*.

U osmom razredu je na temu **Radost i tuga rastanka** u različitim vežbankama osam puta ponovljena kolokacija *osnovna škola* i šest puta *srednja škola*. Na temu **Ispričaću vam nešto zanimljivo** imamo kolokacije kao što su *mobilni telefon* (4), *kora od banane* (3) i *zlatni retriever* (3), što nije direktno povezano sa temom, već indirektno, jer figurira kao bitna stvar u samom sastavu. Ista je situacija kada se na temu **Stranica iz mog dnevnika** u istom sastavu ponavlja *plava zvezda* (3) i *Obedska bara* (3).

Prosečan broj ponavljanja kolokacija po pismenom zadatku učenika dobijen je kada je ukupan broj javljanja kolokacija podeljen sa brojem učenika koji su obrađivali datu temu na pismenom zadatku. Prosečan broj ponavljanja kolokacija po pismenom zadatku na temu **Posetio sam** koju je obrađivalo deset učenika je najveći (1.9). Obrazloženje zašto ovu temu možemo svrstati u teme koje zahtevaju pojavljivanje kolokacija leži u tome što je učenicima napomenuto (autor pretpostavlja) da pišu o svojoj rekreativnoj nastavi, što se može videti iz sadržaja samih zadataka, u kojima učenici govore o boravku na planini Javor na kojoj su bili sa školom.

Tema **Lik iz pokosovskog ciklusa** takođe sadrži jedan od najvećih prosečnih brojeva ponavljanja kolokacija po zadatku učenika (1.8), što se objašnjava prisustvom ustaljenih izraza koje je poželjno koristiti – npr. *britka sablja, veliki junak*.

Zbog bliskosti tema **Ples pahuljica** i **A šta može zima meni**, kao i zbog toga što su date istom uzrastu, kolokacije iz ovih tema posmatrane su kao celina i prosečan broj ponavljanja u njima iznosi 1.8.

Zaključak

Na osnovu rezultata pokazalo se da se broj slabih, i u retkim slučajevima jakih, kolokacija ne smanjuje u višim razredima ukoliko tema to ne dozvoljava i da je u temama u kojima ima kolokacija njihov broj približno isti na odeljenskom nivou. Treba uočiti da u nekim sastavima nema kolokacija koje se ponavljaju na nivou odeljenja ili u jednom zadatku, što ukazuje da neke teme same po sebi "nameću" kolokaciju zadatim naslovom. Očekivali smo znatno manji broj kolokacija na nivou odeljenja u sedmom i osmom u odnosu na ranije razrede. Međutim, na osnovu dobijenih rezultata nameće se zaključak da, bez obzira na uzrast, učenik pri odgovoru na izvesne teme u svom radu mora da navede gotovo unapred određene sintagme koje se same nameću da bi se na temu moglo korektno odgovoriti, pa je stoga njihovo izrazito smanjenje na nivou odeljenja praktično nemoguće.

Početna hipoteza da se broj kolokacija smanjuje u višim razredima nije potvrđena, a dokazivanje da samu pojavu kolokacija u sastavima uslovljavaju naslovi zahtevalo bi istraživanje na većem uzorku. Tada bi bilo moguće razvrstati teme na osnovu pretpostavke da će se kao odgovor na jednu temu javiti relativno veliki broj ponovljenih kolokacija.

Literatura

Bogatz H. 1997. The advanced reader's collocation searcher. Dostupno na: <http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7033/mainFrame2.htm>

Kristal D. 1988. *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit

Kristal, D. 1995. *Kembrička enciklopedija jezika*. Beograd: Nolit

Popović Lj., Stanojčić Ž. 2000. *Gramatika srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Stevanović M. 1986. *Savremeni srpskohrvatski jezik II*. Beograd: Naučna knjiga

Vuksanović J. 1997. *Rečnik jezičkih pojmova*. Beograd: Nomos

www.dictionary.cambridge.org

Lidija Pejčinović

Collocations in Essays Written by Elementary School Pupils

The structure of collocations in essays written by third, fourth, seventh and eighth grade elementary school pupils was analyzed in this work. Two essays on the same subject were taken from each grade. We expected that there would be a smaller number of collocations (on the level of the whole class) in the seventh and eighth grade than in the third and fourth grade, because the pupils' vocabulary is larger. The collocations were organized on the syntagmatic level, and then syntactically analyzed, since the goal was to determine if there were differences in the complexity of syntagmatic structure (the number of elements and types of syntagmas), and to gain a better insight into the processes affecting the development of the pupils' literary capabilities. The obtained results show that the frequency of used collocations was determined by the subject, and that, in most cases, it did not depend on the age of the pupil.

